

ADVIES

Raad Basisonderwijs - Raad Secundair Onderwijs

21 mei 2008 - 5 juni 2008

RBO/RHE/ADV/002
RSO/RHE/ADV/009

Advies over ontwikkelingsdoelen in het buitengewoon onderwijs

Advies over ontwikkelingsdoelen in het buitengewoon onderwijs

1 Situering

Sinds tien jaar werkt het buitengewoon onderwijs op een systematische manier met ontwikkelingsdoelen en met handelingsplanning. Tijdens deze tien jaren is er in het buitengewoon onderwijs een expertise opgebouwd waaruit zowel de mérites als de problemen van het bestaande stelsel duidelijk worden.

De Vlor stelde al bij de advisering van de eerste ontwikkelingsdoelen in 1998 dat een evaluatie van het stelsel van ontwikkelingsdoelen noodzakelijk was. De afdeling voor het buitengewoon basisonderwijs zag hiervoor een termijn van zes jaren. De Vlor vindt dat het na tien jaar wenselijk is om enkele aspecten van de werking en de impact van de ontwikkelingsdoelen in het buitengewoon onderwijs op een rijtje te zetten. Aangezien de overheid geen initiatieven neemt in dit verband, wil de Vlor het debat hierover openen door alvast enkele aandachtspunten en eerste vaststellingen onder de aandacht van de minister te brengen.

Het advies over de ontwikkelingsdoelen type 3 is meteen ook een geschikte aanleiding om een aantal aandachtspunten voor het formuleren van ontwikkelingsdoelen aan de overheid te signaleren.

Dit advies werd voorbereid door de commissies voor het buitengewoon basis- en secundair onderwijs. De Raad Basisonderwijs keurde het advies unaniem goed op 21 mei 2008. De Raad Secundair Onderwijs keurde het unaniem goed op 5 juni 2008.

2 Enkele vaststellingen

2.1 De ontwikkelingsdoelen bieden een flexibel systeem voor individualisering van leertrajecten in het buitengewoon onderwijs

2.1.1 Het juridisch kader

Basisonderwijs

Het referentiekader voor “curriculumontwikkeling” in het buitengewoon onderwijs verschilt wezenlijk van dat voor het gewoon onderwijs. Het gewoon onderwijs werkt met “eindtermen” (lager onderwijs) en “ontwikkelingsdoelen” (kleuteronderwijs), het buitengewoon onderwijs werkt met “ontwikkelingsdoelen”.

- Eindtermen voor het lager onderwijs zijn minimumdoelen die de overheid noodzakelijk en bereikbaar acht voor een bepaalde leerlingenpopulatie. Met minimumdoelen wordt bedoeld: een minimum aan kennis, inzicht, vaardigheden en attitudes bestemd voor die leerlingenpopulatie.

Eindtermen kunnen leergebiedgebonden of leergebiedoverschrijdend zijn.

Elke school heeft de maatschappelijke opdracht de leergebiedgebonden eindtermen met betrekking tot kennis, inzicht en vaardigheden bij de leerlingen te bereiken. Het bereiken van de eindtermen zal worden afgewogen tegenover de schoolcontext en de kenmerken van de schoolpopulatie. De leergebiedgebonden eindtermen met betrekking tot attitudes moet elke school bij de leerlingen nastreven.

Leergebiedoverschrijdende eindtermen zijn minimumdoelen die niet specifiek behoren tot één leergebied, maar onder meer in verschillende leergebieden of door middel van onderwijsprojecten worden nagestreefd. Elke school heeft de maatschappelijke opdracht de leergebiedoverschrijdende eindtermen bij de leerlingen na te streven. De school toont aan dat ze met een eigen planning aan de leergebiedoverschrijdende eindtermen werkt.

Eindtermen vormen een referentiekader voor de ontwikkeling van leerplannen. In de leerplannen moeten de eindtermen op een herkenbare wijze zijn opgenomen.

- Ontwikkelingsdoelen voor het buitengewoon basisonderwijs zijn doelen op het vlak van kennis, inzicht, vaardigheden en attitudes die de overheid wenselijk acht voor zoveel mogelijk leerlingen van de leerlingenpopulatie. In samenspraak met het centrum voor leerlingenbegeleiding en, zo mogelijk, in overleg met de ouders en eventueel andere betrokkenen, kiest de klassenraad de ontwikkelingsdoelen die aan individuele leerlingen of groepen worden aangeboden en uitdrukkelijk nagestreefd.

De ontwikkelingsdoelen voor het buitengewoon basisonderwijs kunnen worden vastgelegd per type.

De ontwikkelingsdoelen vormen een referentiekader voor de handelingsplanning in het buitengewoon onderwijs en zijn er dus een onderdeel van. De handelingsplanning heeft betrekking op een één of meer leerlingen. Dit plan bevat voor een bepaalde periode de pedagogisch-didactische planning voor bedoelde leerling(en) en legt onder meer de gekozen ontwikkelingsdoelen vast, die de klassenraad in opdracht van het schoolbestuur voor hem (hen) wil nastreven.

Het handelingsplan geeft in voorkomend geval weer hoe het multidisciplinair teamwerk wordt gepland en hoe de sociale, psychologische, orthopedagogische, medische en paramedische hulpverlening in het opvoedings- en onderwijsaanbod wordt geïntegreerd.

Bepaalde eindtermen of ontwikkelingsdoelen van het gewoon basisonderwijs of van andere types van het buitengewoon basisonderwijs kunnen door een beslissing van de klassenraad in een handelingsplan worden opgenomen.

De klassenraad maakt het handelingsplan op in samenspraak met het CLB en indien mogelijk met de ouders.

Secundair onderwijs

- Eindtermen in het gewoon secundair onderwijs zijn minimumdoelen die de overheid noodzakelijk en bereikbaar acht voor een bepaalde leerlingenpopulatie in het gewoon secundair onderwijs. Met minimumdoelen wordt bedoeld: een minimum aan kennis, inzicht, vaardigheden en attitudes, bestemd voor die leerlingenpopulatie.

De eindtermen worden vastgelegd per graad en per onderwijsvorm. In afwijking [...] worden in de derde graad van het beroepssecundair onderwijs afzonderlijk

eindtermen vastgelegd voor de eerste twee jaren enerzijds en voor het derde jaar anderzijds.

Eindtermen kunnen vakgebonden of vakoverschrijdend zijn.

- Er worden vakgebonden eindtermen vastgelegd voor de basisvorming. Elke school heeft de maatschappelijke opdracht de vakgebonden eindtermen met betrekking tot kennis, inzicht en vaardigheden bij de leerlingen te bereiken. Het bereiken van de eindtermen zal worden afgewogen tegenover de schoolcontext en de kenmerken van de schoolpopulatie.

De vakgebonden eindtermen met betrekking tot attitudes moet elke school bij de leerlingen nastreven.

- Vakoverschrijdende eindtermen zijn minimumdoelen die niet specifiek behoren tot een vakgebied, maar onder meer door middel van meerdere vakken of onderwijsprojecten worden nagestreefd. Elke school heeft de maatschappelijke opdracht de vakoverschrijdende eindtermen bij de leerlingen na te streven. De school toont aan dat ze met een eigen planning aan de vakoverschrijdende eindtermen werkt.
- Ontwikkelingsdoelen voor het gewoon voltijds secundair onderwijs zijn minimumdoelen op het vlak van kennis, inzicht, vaardigheden en attitudes die de overheid wenselijk acht voor een bepaalde leerlingenpopulatie en die de school bij haar leerlingen moet nastreven.

Ontwikkelingsdoelen kunnen vakgebonden of vakoverschrijdend zijn.

- Vakoverschrijdende ontwikkelingsdoelen behoren niet tot een specifiek vakgebied, maar kunnen door middel van meerdere vakken of door onderwijsprojecten worden gerealiseerd.
- Er worden vakgebonden ontwikkelingsdoelen vastgelegd voor de basisvorming in het eerste leerjaar B, en in het beroepsvoorbereidend leerjaar [...].
- Ontwikkelingsdoelen voor het voltijds buitengewoon secundair onderwijs zijn doelen op het vlak van kennis, inzichten, vaardigheden en attitudes die de overheid wenselijk acht voor zoveel mogelijk leerlingen van de leerlingenpopulatie. In samenspraak met het centrum voor leerlingenbegeleiding en, zo mogelijk, in overleg met de ouders en eventueel andere betrokkenen, kiest de klassenraad de ontwikkelingsdoelen die aan individuele leerlingen of groepen worden aangeboden en uitdrukkelijk nagestreefd.

Ontwikkelingsdoelen worden bepaald per opleidingsvorm en/of type.

In opleidingsvorm 4 van het buitengewoon secundair onderwijs gelden de eindtermen, de ontwikkelingsdoelen en de specifieke eindtermen van het overeenstemmende niveau van het gewoon secundair onderwijs respectievelijk als eindtermen, ontwikkelingsdoelen en specifieke eindtermen. Voor bepaalde andere opleidingsvormen of types kan de klassenraad de eindtermen en/of ontwikkelingsdoelen en/of specifieke eindtermen van het overeenstemmende niveau van het gewoon secundair onderwijs, van andere types van het buitengewoon secundair onderwijs, of van het gewoon of buitengewoon basisonderwijs overnemen als ontwikkelingsdoelen. In beide gevallen kan de klassenraad, rekening houdend met de kenmerken van de leerling, de gelijkwaardigheid beoordelen van prestaties in het betrokken type of de betrokken opleidingsvorm met de prestaties die vereist

worden door de eindtermen en/of ontwikkelingsdoelen en/of specifieke eindtermen van het overeenstemmende niveau van het buitengewoon secundair onderwijs.

2.1.2 Vaststellingen over het mechanisme “ontwikkelingsdoelen/ handelingsplanning” in het buitengewoon onderwijs

We stellen vast dat in het gewoon onderwijs de eindtermen en leerplannen het handelen in de klas sterker sturen. In het buitengewoon onderwijs wordt het (ortho)didactisch en (ortho)pedagogisch handelen mede bepaald door een selectie van ontwikkelingsdoelen. Het is echter niet uitgesloten dat de klassenraad nog andere ontwikkelingsdoelen formuleert die aansluiten bij de ontwikkelings- en leernoden van het kind.

Kwalitatief werken met ontwikkelingsdoelen in het buitengewoon onderwijs kan en mag niet worden losgemaakt van de manier waarop de handelingsplanning binnen de school verloopt. Waar leerplannen het leerproces in de klas vorm geven in het gewoon onderwijs, doen handelingsplanning en handelingsplannen dat voor het buitengewoon onderwijs. Ze bieden het schoolteam een referentiekader voor de ontwikkeling van een leerprogramma op maat van leerlingen, hetzij in groep, hetzij individueel. De raad waardeert dat de ontwikkelingsdoelen toelaten om de ontwikkeling van een kind maximaal na te streven en in die zin voor het kind of een groep van kinderen realistische maar ook uitdagende doelen te formuleren.

Werken met ontwikkelingsdoelen en handelingsplanning zoals de regelgeving voor het buitengewoon onderwijs nu bepaalt, heeft dan ook de volgende meerwaardes:

- Ontwikkelingsdoelen verduidelijken, net als de eindtermen, de maatschappelijke verwachtingen ten aanzien van het (buitengewoon) onderwijs. Dit wil zeggen dat leerlingen in het buitengewoon onderwijs een brede vorming krijgen aangeboden waarin de verschillende leer- en ontwikkelingsdomeinen aan bod komen.
- Ontwikkelingsdoelen en handelingsplanning laten toe om, binnen deze maatschappelijke verwachtingen, ontwikkelingsgericht te werken voor een sterk heterogeen publiek, d.w.z.
  - op de maat van individuele of groepen leerlingen. De klassenraad selecteert/omschrijft ontwikkelingsdoelen op maat van individuele leerlingen of groepen leerlingen. Het gewoon onderwijs werkt met eindtermen die de school met de leerlingen moet bereiken/nastreven op het einde van het onderwijsniveau of graad.
  - met remediërende of compenserende doelen, die de klassenraad kan voorop stellen om kinderen adequaat te leren omgaan met hun functiebeperking.
- Ontwikkelingsdoelen en handelingsplanning stimuleren ook een doelgerichte werking waarbij leden van een schoolteam vanuit verschillende expertise en achtergronden samenwerken aan een vormingsproject en een samenhangend leertraject voor leerlingen uittekenen. Ze bieden ook een referentiekader voor een transparant aanbod met inbreng van verschillende disciplines en deskundigheden in het schoolteam (multidisciplinaire aanpak).
- Ontwikkelingsdoelen vormen een uitgangspunt voor de verantwoordingsplicht van de school t.a.v. de overheid. Het handelen t.a.v. individuele leerlingen of groepen leerlingen in de klas wordt bepaald door de handelingsplanning, niet rechtstreeks door de ontwikkelingsdoelen. De ontwikkelingsdoelen vormen een referentiekader voor de school wat de kwaliteit van de handelingsplanning garandeert. Net als de

eindtermen, zijn het doelen die het kwalitatief handelen van de school sturen en geen doelen die tegenstelbaar zijn op leerlingenniveau. Ontwikkelingsdoelen zijn net als eindtermen aanbodstandaarden voor handelingsplanning en geen leerlingenstandaarden.

Voor het buitengewoon onderwijs stellen we vast dat dit reglementaire kader voldoende ruimte en mogelijkheden laat om flexibel een antwoord te geven op de leer- en ontwikkelingsbehoeften van de leerlingen. Het theoretische en reglementaire kader voor de ontwikkelingsdoelen biedt heel wat mogelijkheden. Het is niet wenselijk dit nu aan te passen.

We stellen wel vast dat klassenraden nog kunnen groeien in het goed gebruik van handelingsplanning en ontwikkelingsdoelen. Zij kunnen onder meer sterker de visie die eraan ten grondslag ligt als uitgangspunt nemen voor hun handelingsplanning, waardoor zij nog meer eigen keuzes kunnen maken op maat van de leerlingengroep of de individuele leerling.

Schoolteams vinden soms moeilijk een evenwicht tussen groepsplanning en individuele handelingsplanning. Binnen handelingsplanning vullen groepsplanning en individuele planning elkaar aan.

2.2 Problemen met het gebruik en de transparantie van de bestaande sets van ontwikkelingsdoelen in het buitengewoon basisonderwijs

Toch verloopt werken met de bestaande sets van ontwikkelingsdoelen niet zonder problemen. We proberen hieronder de problemen zoals ze in de praktijk voorkomen zo goed mogelijk te analyseren. Sommige problemen vloeien voort uit de wijze waarop de ontwikkelingsdoelen zijn geformuleerd; andere uit de manier waarop klassenraden in het buitengewoon onderwijs ze gebruiken.

Problemen die voortvloeien uit de wijze van formuleren en ordenen van ontwikkelingsdoelen

Te veel referentiekaders die te weinig transparant zijn

Het buitengewoon basisonderwijs kent een veelheid aan referentiekaders: de ontwikkelingsdoelen van verschillende types en de eindtermen uit het gewoon onderwijs. Bovendien hanteren de verschillende pakketten verschillende ordeningskaders en onderdelen (zie bijlage 1).

In het buitengewoon secundair onderwijs is de onduidelijkheid minder groot, al kan ook hier gerefereerd worden aan de eindtermen van het gewoon onderwijs en aan de ontwikkelingsdoelen van het basisonderwijs.

Een omvangrijk pakket leerdoelen met een ongelijk abstractieniveau

De ontwikkelingsdoelen bevatten te veel concrete leerdoelen met een ongelijk abstractieniveau in plaats van globale streefdoelen. Ter illustratie enkele cijfers:

- Type 1: 632 ontwikkelingsdoelen;
- Type 2: 310 ontwikkelingsdoelen;
- Voorstel type 3: voor drie leergebieden: 300 ontwikkelingsdoelen;
- Type 7: 605 ontwikkelingsdoelen;
- Type 8: 552 ontwikkelingsdoelen;

- opleidingsvorm 3 BuSO (alleen ASV): 488 ontwikkelingsdoelen
- 8 ontwikkelingsdoelen voor ICT (+ 2 extra voor het BuSO)

Onvoldoende eenheid in de benamingen van leer- en ontwikkelingsdomeinen en de onderdelen ervan

Bovendien hanteren de decreten die ontwikkelingsdoelen bepalen, geen eenduidig kader voor leergebieden, geen eenduidige structuur en geen eenduidige terminologie. Bijlage 1 illustreert dit voor het buitengewoon basisonderwijs. Ze maakt duidelijk dat de verschillende leer- en ontwikkelingsgebieden over de verschillende types heen, op een verschillende manier zijn ingevuld. Vooral voor type 2 is het verschil erg opvallend. Dit gebrek aan vergelijkbaarheid maakt van selecteren uit de ontwikkelingsdoelen van andere types een erg verwarrende opdracht.

Geen eenheid in benaming met de leergebieden zoals vermeld in de eindtermen

Dit geldt ook voor de vergelijkbaarheid tussen de leergebieden zoals bepaald in de eindtermen en de leergebieden in de ontwikkelingsdoelen. Dit komt de transparantie bij de handelingsplanning evenmin ten goede.

Te weinig stimulansen om de continuïteit naar vervolgonderwijs uit te tekenen

Ook de samenhang tussen de leer- en ontwikkelingsdomeinen in het buitengewoon basisonderwijs en de verdere leertrajecten in het gewoon of buitengewoon secundair onderwijs roept vragen op. Er zijn te weinig stimulansen voor samenhang tussen het basisonderwijs en het gewoon en buitengewoon secundair onderwijs (bijv. technische en technologische component).

3 Principes voor een betere ordening en een handiger kader voor ontwikkelingsdoelen

3.1 Een geleidelijk en pragmatisch proces voor herijking van de ontwikkelingsdoelen voor het buitengewoon onderwijs

De Vlor erkent dat er al heel wat werk is geïnvesteerd in de uitwerking van ontwikkelingsdoelen voor de types 1, 2, 7 en 8 in het buitengewoon basisonderwijs en voor de ontwikkelingsdoelen OV 3 in het buitengewoon secundair onderwijs. Deze ontwikkelingsdoelen kunnen niet zonder meer worden aangepast. Maar voor alle nieuwe pakketten van ontwikkelingsdoelen pleit de Vlor voor een overzichtelijker systeem om ontwikkelingsdoelen te ordenen. De bestaande ontwikkelingsdoelen kunnen dan geleidelijk aan ook herschreven worden in het nieuwe ordeningskader voor ontwikkelingsdoelen.

3.2 Uitgangspunten voor een herijking van ontwikkelingsdoelen en voor de nieuwe sets van ontwikkelingsdoelen

Een andere ordening van ontwikkelingsdoelen in het buitengewoon basisonderwijs

De Vlor vraagt om de ontwikkelingsdoelen

- te ordenen volgens dezelfde leer- en ontwikkelingsgebieden (en de onderdelen ervan) als voor de eindtermen. Deze worden zoveel mogelijk generiek geformuleerd over de types heen. De Vlor ziet dit als een matrix-model waarin de eindtermen telkens het referentiekader vormen, maar waar voor de verschillende types – enkel waar nodig – specifieke ontwikkelingsdoelen worden geformuleerd. Hierdoor wordt het mogelijk om de continuïteit naar vervolgonderwijs uit te tekenen en sterker terug te koppelen naar de leeractiviteiten in het gewoon onderwijs. Indien we komen tot een eenvoudiger en gebruiksvriendelijker geheel van ontwikkelingsdoelen, worden ze hanteerbaarder in het gewoon onderwijs. Dit bevordert de soepele overgangen tussen het gewoon en het buitengewoon onderwijs en binnen het buitengewoon onderwijs.
- Aan te vullen met een beperkte set van specifieke ontwikkelingsdoelen die inspelen op de specifieke leer- en ontwikkelingsbehoeften van bepaalde doelgroepen. De leergebieden ‘leren leren’ en ‘sociaal-emotionele ontwikkeling’ die binnen de ET van het gewoon onderwijs een overschrijdend karakter hebben, moeten in het buitengewoon onderwijs verder gedefinieerd blijven als specifieke leergebieden, zoals nu het geval is.

Een groter respect voor de pedagogische vrijheid

De Vlor pleit ervoor om de ontwikkelingsdoelen als globale streefdoelen te omschrijven met een gelijk abstractieniveau. De ontwikkelingsdoelen die decretaal bekrachtigd moeten worden, bevatten geen details en zeker geen voorbeelden.

Scholen hebben de vrijheid zelf specifieke keuzes te maken en bepaalde didactische invullingen te kiezen.

Een goede en wetenschappelijke verantwoording van het referentiekader, de ordening en de formulering van de ontwikkelingsdoelen

De Vlor stelt voor om een verantwoording van de leer- en ontwikkelingsgebieden en ontwikkelingsdoelen sterker wetenschappelijk te onderbouwen. Waarom heeft men een bepaald leer- en ontwikkelingsdomein zus en zo ingedeeld en is er niet gekozen voor de indeling van de eindtermen?

3.3 Wederzijdse afstemming van verantwoordelijkheden tussen de pedagogische begeleidingsdiensten en de overheid

De Vlor erkent dat er een aantal problemen zijn met het hanteren van de ontwikkelingsdoelen. Schoolteams vragen verduidelijking, ondersteuning en richtlijnen om een goede handelingsplanning op te zetten.

De Vlor vindt evenwel dat deze vragen op twee niveaus beantwoord kunnen worden.

- 1 Scholen voor buitengewoon onderwijs dragen de verantwoordelijkheid om voldoende beleidsvoerend vermogen te ontwikkelen zodat zij binnen de handelingsplanning tot een adequate selectie van ontwikkelingsdoelen kunnen komen. Dit sluit niet uit dat de klassenraad eigen ontwikkelingsdoelen bepaalt die aansluiten bij leer- en ontwikkelingsbehoeften van het kind.
- 2 Ten tweede heeft het buitengewoon onderwijs nood aan ondersteuning van competentie-ontwikkeling. In het Vlaamse onderwijs is dit de kerntaak van de pedagogische begeleidingsdiensten.

De taak van de overheid op dit vlak beperkt zich tot het formuleren van ontwikkelingsdoelen en van de uitgangspunten die de ontwikkelingsdoelen schragen. De ondersteuning van de schoolteams is geen kerntaak van de overheid maar van de pedagogische begeleidingsdiensten.

3.4 Algemene criteria voor de beoordeling van de ontwikkelingsdoelen

3.4.1 Inhoudelijke criteria

- Totale persoonlijkheidsontwikkeling

De ontwikkelingsdoelen besteden op een evenwichtige manier aandacht aan de verschillende ontwikkelingscomponenten (cognitieve, creatieve, emotionele, fysieke, motivationele, relationele,...); bijzondere aandacht zal uitgaan naar de balans tussen het opbouwen van kennis en basisvaardigheden enerzijds en het verwerven van direct bruikbare vaardigheden anderzijds.

Het is wenselijk om de verschillende ontwikkelingsperspectieven van een kind open te houden. Ontwikkelingscontexten mogen niet te determinerend omschreven worden.

- De ontwikkelingsdoelen zijn gericht op optimale maatschappelijke participatie

De ontwikkelingsdoelen weerspiegelen de verwachtingen van de maatschappij ten aanzien van een leerling en stimuleren zijn/haar participatie aan de maatschappij. Tevens moet er expliciete aandacht zijn voor de sociale ontwikkeling en voor de zelfredzaamheid van de leerling.

In het buitengewoon secundair onderwijs (OV 1, OV 2 en OV 3) vertaalt die maatschappelijke participatie zich in een gerichtheid op werk, vrije tijd en wonen.

- Levensnabij

De ontwikkelingsdoelen sluiten aan bij de leefwereld en de interesses van de leerling en hebben aandacht voor de onmiddellijke leefomgeving waarbinnen die functioneert. Daarom stimuleren ontwikkelingsdoelen het functioneel leren.

- Verticale samenhang

De ontwikkelingsdoelen laten toe om een geleidelijke en consecutieve opbouw uit te werken.

- Horizontale samenhang

De ontwikkelingsdoelen maken het mogelijk om verbanden te leggen tussen de verschillende leer- en ontwikkelingsgebieden. Overlappingsen worden zoveel mogelijk vermeden.

3.4.2 Vormelijke criteria

3.4.2.1 Ordening

Wordt er een hanteerbaar ordeningskader gebruikt?

3.4.2.2 Formulering

- Duidelijk en helder (taalgebruik)

De ontwikkelingsdoelen zijn eenduidig verstaanbaar voor de gebruiker.

- De pedagogisch-didactische vrijheid vrijwaren

De verwoording van ontwikkelingsdoelen mag de pedagogisch-didactische vrijheid niet in de weg staan. Het uitwerken van het pedagogisch project en de didactische aanpak behoren tot de verantwoordelijkheid van de scholen die hiervoor ondersteuning krijgen van de pedagogische begeleiding.

De Raad Basisonderwijs keurde het advies unaniem goed op 21 mei 2008 met 18 stemmen.
De Raad Secundair Onderwijs keurde het unaniem goed op 5 juni 2008. Er waren 14 stemgerechtigde raadsleden aanwezig.

Ivo Snels
secretaris

Marc Van den Brande
voorzitter

Robert Lenaerts
secretaris

Patrick Weyn
voorzitter

Bijlage 1: overzicht ontwikkelingsdoelen buitengewoon basisonderwijs

We willen erop wijzen dat we ons hier baseren op de ontwikkelingsdoelen zoals geformuleerd in de regelgeving (en niet op de map die ter beschikking wordt gesteld van scholen).

E.T. Gewoon onderwijs	O.D. T8	O.D. T1	O.D. T2	O.D. T7
	Verwijst ook naar ET gewoon onderwijs	Verwijst niet naar de ET gewoon onderwijs		
<u>Nederlands</u>	<u>Taal: Nederlands</u>	<u>Taal: Nederlands</u>	<u>Communicatie en taal</u> <u>1. Communicatieve vaardigheden</u> BASALE COMMUNICATIEVE VAARDIGHEDEN <i>- Verwerven van handelingen, gedrag en vaardigheden voor communicatie</i>	<u>Communicatie en taal : Nederlands</u>
1. Luisteren	<u>1. Luisteren</u> TAALVORM TAALINHOUD	<u>1. Luisteren</u> TAALGEBRUIK <i>- informatie achterhalen op het verwerkingsniveau beschrijven</i> <i>- informatie ordenen op het verwerkingsniveau structureren</i> TAALBESCHOUWING LUISTERATTITUDES TAALVORM TAALINHOUD	COMMUNICATIEVE VAARDIGHEDEN LUISTEREN <i>Communicatievormen</i> <i>Communicatiecontexten</i>	<u>1. Luisteren</u> PRETALIGE COMMUNICATIEVE VAARDIGHEDEN TALIGE COMMUNICATIEVE VAARDIGHEDEN <i>Taalgebruik</i> <i>Taalinhoud</i> <i>Taalbeschouwing</i> <i>Luisterattitudes</i> <i>Taalvorm</i>

<p>2. Spreken</p>	<p><u>2. Spreken</u> TAALVORM TAALINHOUD</p>	<p><u>2. Spreken</u> TAALGEBRUIK - <i>Doorgeven van informatie op het verwerkingsniveau beschrijven</i> - <i>Doorgeven van informatie op het verwerkingsniveau structureren</i></p> <p>TAALBESCHOUWING SPREKEN SPREEKATTITUDES TAALVORM TAALINHOUD</p>	<p>COMMUNICATIEVE VAARDIGHEDEN SPREKEN <i>Communicatievormen</i> <i>Communicatiecontexten</i></p>	<p>OPERATIONELE VAARDIGHEDEN - <i>Spraakafzien</i> - <i>Technische beheersing van het horen</i> <i>Algemeen</i> <i>Detectie</i> <i>Discriminatie</i> - <i>Technische beheersing van de gebaren aflezen</i> - <i>Vingerspelling aflezen</i> - <i>Gebruik van hulpmiddelen</i></p> <p><u>2. Spreken</u> PRETAGIGE COMMUNICATIEVE VAARDIGHEDEN</p> <p>TALIGE COMMUNICATIEVE VAARDIGHEDEN <i>Taalgebruik</i> <i>Taalinhoud</i> <i>Taalbeschouwing</i> <i>Spreekattitudes</i> <i>Taalvorm</i></p> <p>OPERATIONELE VAARDIGHEDEN <i>Technische beheersing van het spreken</i> <i>Technische beheersing van het gebaren maken</i> <i>Vingerspellen</i> - <i>Gebruik van hulpmiddelen</i></p>
-------------------	--	--	--	--

<p>3. Lezen</p>	<p><u>3. Lezen</u> TAALBESCHOUWING LEZEN - <i>Afspraken over het taalgebruik.</i></p> <p>TAALVORM - <i>Leesstrategieën bij aanvankelijk lezen</i> - <i>Leesstrategieën bij voortgezet lezen</i> - <i>Leestechische aspecten</i></p> <p>TAALINHOUD - <i>Leesvaardigheden</i></p>	<p><u>3. Lezen</u> TAALGEBRUIK - <i>Informatie achterhalen op het verwerkingsniveau beschrijven</i> - <i>Informatie ordenen op het verwerkingsniveau structureren</i> - <i>Informatie ordenen op het verwerkingsniveau beoordelen</i></p> <p>TAALBESCHOUWING LEESATTITUDES TAALVORM - <i>Leesstrategieën</i> - <i>Leestechische aspecten</i></p> <p>TAALINHOUD</p>	<p><u>2. Lezen</u> FACILITERENDE LEESVOORWAARDEN EN - ASPECTEN - <i>Visueel-ruimtelijke leesvoorwaarden en -aspecten</i> - <i>Auditief-temporele leesvoorwaarden en -aspecten</i> - <i>Leesbegrippen</i></p> <p>FUNCTIONEEL LEZEN - <i>Voorwerpen of voorstellingen die naar persoonlijke situaties verwijzen</i> - <i>Pictogrammen</i> - <i>Geschreven persoonlijke gegevens</i> - <i>Eenvoudige verhalen (met oog op vrijetijdsbesteding)</i> - <i>Geschreven informatie</i> <i>Geschreven instructies uitvoeren</i></p>	<p><u>3. Lezen</u> COMMUNICATIEVE VAARDIGHEDEN <i>Taalgebruik</i> <i>Taalinhoud</i> <i>Taalbeschouwing</i> <i>Leesattitudes</i> <i>Taalvorm</i> <i>Leesstrategieën bij aanvankelijk lezen</i> <i>Leesstrategieën voortgezet lezen</i> <i>Leesvaardigheid</i></p> <p>OPERATIONELE VAARDIGHEDEN</p>
<p>4. Schrijven</p>	<p><u>4. Schrijven</u> TAALBESCHOUWING SCHRIJVEN - <i>Reflectie over gebruikte schrijfstrategieën</i></p> <p>TAALVORM - <i>Spellingstrategieën bij aanvankelijk spellen.</i> - <i>Spellingstrategieën bij voortgezet spellen.</i> - <i>Hanteren van schrijfstrategieën</i></p> <p>FIJNMOTORISCHE VAARDIGHEDEN</p>	<p><u>4. Schrijven</u> TAALGEBRUIK TAALBESCHOUWING SCHRIJFATTITUDES TAALVORM - <i>Spellingstrategieën</i> - <i>Schrijftechnische aspecten</i></p> <p>TAALINHOUD</p>	<p><u>3. Schrijven</u> FACILITERENDE SCHRIJFVOORWAARDEN EN - ASPECTEN - <i>Klein motorische vaardigheden</i> - <i>Eenvoudige figuren en tekens</i></p> <p>FUNCTIONEEL SCHRIJVEN - <i>Persoonlijke gegevens, noden en gedachten</i> - <i>Hulpmiddelen</i></p>	<p><u>4. Schrijven</u> COMMUNICATIEVE VAARDIGHEDEN <i>Taalgebruik</i> <i>Taalinhoud</i> <i>Taalbeschouwing</i> <i>Schrijfattitudes</i> <i>Taalvorm</i> <i>Spellingstrategieën bij het aanvankelijk spellen</i></p> <p>OPERATIONELE VAARDIGHEDEN</p>

<p>5. Vaardigheden / Strategieën</p> <p>6. Taalbeschouwing</p>	<p><i>TAALINHOUD</i> - <i>Compensatievaardigheden</i></p>			<p>*OD Vlaamse Gebarentaal</p> <p>1. Lezen VIDEOBOEKEN SIGNWRITTING</p> <p>2. Schrijven REGISTRATIE OP VIDEO EN ANDERE DRAGERS SCHRIJVEN IN SIGNWRITTING TAALBESCHOUWING ATTITUDES TAALVORM: MORFOLOGIE EN SYNTAXIS TAALINHOUD: GEBARENSCHAT / LEXICON VINGERSPELLING HULPMIDDELEN</p>
<p><u>Frans</u></p> <p>1. Luisteren 2. Lezen 3. Spreken 4. Schrijven</p>	<p><u>Zie gewoon onderwijs</u></p>			
<p><u>Leren leren</u></p> <p>6 ET</p>	<p><u>Leren leren</u></p> <p><u>1. Structurele componenten : aandacht en geheugen</u> AANDACHT GEHEUGEN - <i>Onthoudstrategieën;</i> - <i>Zoekstrategieën;</i> - <i>Algemeen.</i></p>	<p><u>Leren leren</u></p> <p><u>1. Structurele componenten</u> AANDACHT GEHEUGEN</p>	<p><u>Leren leren</u></p> <p><u>1. Motivatie</u> GEVOEL VAN BEKWAAMHEID ZELFONTPLOOIING VERANDERBAARHEID PERSOONLIJKE ZINGEVING</p>	<p><u>Leren leren</u></p> <p>Zie gewoon onderwijs</p>

	<p><u>2. Informatieverwerking en probleemoplossing</u> INFORMATIEVERWERVING</p> <p>INFORMATIEVERWERKING EN UITVOERING</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Algemeen;</i> - <i>Informatieverwerking;</i> - <i>Probleemoplossing.</i> <p>EVALUATIE</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Algemeen;</i> - <i>Controle v/d informatieverwerking;</i> - <i>Controle v/d probleemoplossing.</i> <p><u>3. Metacognitieve aspecten</u> METACOGNITIEVE VAARDIGHEDEN</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Voorspellen;</i> - <i>Plannen;</i> - <i>Reguleren en evalueren.</i> <p>METACOGNITIEVE KENNIS</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Kennis over zichzelf;</i> - <i>Kennis over het leren;</i> <p><u>4. Transfer</u></p>	<p><u>2. Informatieverwerking en probleemoplossing</u> INFORMATIEVERWERVING</p> <p>INFORMATIEVERWERKING EN UITVOERING</p> <p>EVALUATIE</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Algemeen</i> - <i>Controle v/d informatieverwerking</i> - <i>Controle v/d probleemoplossing</i> <p><u>3. monitor : metacognitieve aspecten</u> METACOGNITIEVE VAARDIGHEDEN</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Voorspellen;</i> - <i>Plannen;</i> - <i>Zelfreguleren en evalueren.</i> <p>METACOGNITIEVE KENNIS</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Kennis over zichzelf;</i> - <i>Kennis over het leren;</i> <p><u>4. Transfer</u></p>	<p>ADEQUATE WERKHOUING</p> <p>DOELGERICHTHEID</p> <p>OMGAAN MET SUCCESSEN EN MISLUKKINGEN</p> <p>OPEN STAAN VOOR UITDAGINGEN</p> <p><u>2. Cognitie en metacognitie</u> METACOMPONENTEN</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Probleemanalyse</i> - <i>Snelheidselectie en reflecterend vermogen</i> - <i>Planmatig werk</i> - <i>Zelfinstructie</i> - <i>Zelfregulatie</i> <p>PERFORMANTIECOMPONENTEN</p> <p>KENNISVERWERVENDE COMPONENTEN</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Leercomponenten</i> - <i>Geheugencomponenten</i> - <i>Transfercomponenten</i> 	
--	--	---	---	--

<p>GROOTMOTORISCHE VAARDIGHEDEN EN ACTIES IN GEVARIEERDE SITUATIES</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Variante vormen van basisbewegingen, al dan niet gebruik makend van toestellen</i> - <i>Spel en sportspelen</i> - <i>Ritmisch en expressief bewegen</i> - <i>Bewegen in verschillende milieus</i> <p>KLEINMOTORISCHE VAARDIGHEDEN IN GEVARIEERDE SITUATIES</p> <ul style="list-style-type: none"> - Oplossen van kind-aangepaste bewegingsproblemen 		<p>GROOTMOTORISCHE VAARDIGHEDEN EN ACTIES IN GEVARIEERDE SITUATIES</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Grootmotorische basisbewegingen</i> <p>- <i>Bewegen in verschillende milieus</i></p> <p>KLEINMOTORISCHE VAARDIGHEDEN IN GEVARIEERDE SITUATIES</p> <p>ZELFSTANDIG EN BEWUST FUNCTIONEREN IN BEWEGINGSSITUATIES</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Sensorische prikkels;</i> - <i>Handelend omgaan met betekenisinhouden van bewegingssituaties;</i> - <i>Bewegingsantwoorde/;</i> - <i>Opeenvolgende handelingen.</i> - <i>Oplossen van kind-aangepaste bewegingsproblemen.</i> 	<p><u>3. Grootmotorische bewegingen en vaardigheden</u> BEVORDEREN VAN MOTORISCHE ONTWIKKELING</p> <p>ALGEMEEN DYNAMISCHE COÖRDINATIE</p> <p>DYNAMISCHE COÖRDINATIE BIJ VOORTBEWEGEN</p> <p><u>4. Kleinmotorische vaardigheden</u> INITIËLE MANIPULATIEVE VAARDIGHEDEN</p> <p>KLEINMOTORISCHE VAARDIGHEDEN VOOR HET BEDIENEN VAN EENVOUDIGE INSTRUMENTEN EN UITRUSTINGEN</p>	
---	--	--	--	--

<p><u>2. Gezonde en veilige levensstijl</u></p> <p><u>3; Zelfconcept en sociaal functioneren</u></p>		<p><i>SPEL EN SPORTSPEL</i></p> <p>BEWEGING ALS EXPRESSIE- EN COMMUNICATIEMIDDEL</p> <p><u>2. Gezonde en veilige levensstijl</u> FITHEID</p> <p>VERANTWOORD EN VEILIG BEWEGEN</p> <p><u>3. Zelfconcept en sociaal functioneren</u> <i>POSITIEVE BEWEGINGSGEZINDHEID</i></p> <p><i>POSITIEF EN REALISTISCH ZELFBEELD</i></p> <p><i>ZICH MOTORISCH EN EMOTIONEEL OP EEN AANVAARBARE WIJZE UITEN</i></p> <p><u>4. Sociaal functioneren</u></p>		
---	--	---	--	--

<p><u>Muzische vorming</u></p> <p>1. <u>Beeld</u> 2. <u>Muziek</u> 3. <u>Drama</u> 4. <u>Beweging</u> 5. <u>Media</u> 6. <u>Attitudes</u></p>	<p><u>Muzische vorming</u> <u>Zie gewoon onderwijs</u></p>	<p><u>Muzische vorming</u></p> <p>1. <u>Algemeen</u></p> <p>2. <u>Beeld</u> 3. <u>Muziek</u> 4. <u>Drama</u> 5. <u>Beweging</u> 6. <u>Media</u> 7. <u>Attitudes</u></p>	<p><u>Muzische vorming</u></p> <p>EXPLOREREN EXPERIMENTEREN REPRESENTEREN VIA DIVERSE EXPRESSIEVORMEN SAMENWERKEN IN SPEL OF BIJ MUZISCHE ACTIVITEIT SPELEN ALS BIJDRAGE TOT ONTWIKKELING WAARDEREN VAN EXPERSIE VAN ANDEREN EN VAN ANDERE CULTUREN ZELFSTANDIG SPELEN STREVEN NAAR EEN 'EINDPRODUCT' UITBOUWEN VAN EEN EENVOUDIGE HOBBY</p>	<p><u>Muzische vorming</u> <u>Zie eindtermen gewoon onderwijs</u> <u>Zie ontwikkelingsdoelen andere types</u></p> <p>Aanvullend zijn er 7 ontwikkelingsdoelen geformuleerd.</p>
<p><u>Sociale vaardigheden</u></p> <p>1. <u>Relatiewijzen</u> 2. <u>Gespreksconventies</u> 3. <u>Samenwerking</u></p>	<p><u>Sociaal emotionele ontwikkeling</u></p> <p>1. <u>Dynamisch affectieve ontwikkeling</u> ZELFWAARDERING MOTIVATIE ZELFCONTROLE</p> <p>2. <u>Sociale cognitie</u> KENNIS VAN GEVOELEN, GEDACHTEN, WENSEN EN INTENTIES VAN ZICHZELF EN DE ANDER (THEORY OF MIND) EN PERSPECTIEFNEMING</p> <p>SOCIALE PROBLEEMOPLOSSING</p>	<p><u>Sociaal emotionele ontwikkeling</u></p> <p>1. <u>Dynamisch affectieve ontwikkeling</u> ZELFWAARDERING MOTIVATIE ZELFCONTROLE</p> <p>2. <u>Sociale cognitie</u></p>	<p><u>Sociaal emotionele ontwikkeling</u></p> <p>1. <u>Emotiebeleving</u> BESEF VAN BEHOEFTE, VERLANGENS EN GEVOELENS INZICHT EN BEHEERSING VAN BEHOEFTE EN VERLANGENS ONTWIKKELEN VAN BEHEERSING VAN EMOTIES ONTWIKKELEN VAN AUTONOMIE</p>	<p><u>Sociaal emotionele ontwikkeling</u></p> <p>1. <u>Dynamisch affectieve ontwikkeling</u> ZELFWAARDERING MOTIVATIE ZELFCONTROLE</p> <p>2. <u>Sociale cognitie</u> KENNIS VAN GEVOELEN EN GEDACHTEN VAN ZICHZELF EN DE ANDERE</p> <p>SOCIALE PROBLEEMOPLOSSING</p>

	<u>3. Sociale vaardigheden en sociale competentie</u> IK EN DE ANDER IK EN DE ANDEREN: RELATIEWIJZEN IK EN DE ANDEREN: GESPREKSCONVENTIES IK EN DE ANDEREN: LEVEN EN SAMENWERKEN IN GROEP	<u>3. Sociale vaardigheden en sociale competentie</u> IK EN DE ANDER IK EN DE ANDEREN: RELATIEWIJZEN IK EN DE ANDEREN: GESPREKSCONVENTIES IK EN DE ANDEREN: LEVEN EN SAMENWERKEN IN GROEP	<u>2. Sociale beleving</u> PASSIEF CONTACT MET DE WERELD VIA ÉÉN OF MEER KANALEN ACTIEF CONTACT MET DE WERELD, VIA ÉÉN OF MEER KANALEN GEHECHTHEIDSRELATIE MET EEN VERTROUWDE VOLWASSENEN VOOR ZICHZELF OPKOMEN INTERPERSOONLIJKE RELATIES SEKSUELE IDENTITEIT GEVOLG VAN EIGEN GEDRAG INZIEN EN ACCEPTEREN	<u>3. Sociale competentie</u> IK EN DE ANDER RELATIEWIJZEN GESPREKSCONVENTIES LEVEN EN SAMENWERKEN IN GROEP
<u>Wereldoriëntatie</u> <u>1. Natuur</u> LEVENDE NATUUR NIET-LEVENDE NATUUR ALGEMENE VAARDIGHEDEN NATUUR GEZONDHEIDSEUCATIE	<u>Wereldoriëntatie</u> <u>Zie gewoon onderwijs</u>	<u>Wereldoriëntatie</u> <u>1. Natuur</u> LEVENDE NATUUR <i>Gelijkenissen en verschillen</i> <i>Aanpassing</i> <i>Samenhang</i> <i>Levensprocessen en functies</i> NIET-LEVENDE NATUUR <i>Weer</i> <i>Heelal</i> <i>Bodem en grondstoffen</i> ALGEMENE VAARDIGHEDEN NATUUR GEZONDHEIDSEUCATIE - <i>Gezond-ziek</i> - <i>Levensstijl</i>	<u>Wereldoriëntatie</u> <u>1. Mens en natuur</u>	<u>Wereldoriëntatie</u> <u>Zie eindtermen gewoon onderwijs</u> <u>Zie ontwikkelingsdoelen andere types</u> <u>Aanvullend zijn er ontwikkelingsdoelen geformuleerd.</u> <u>*OD WO dovenscultuur</u> <u>1. Mens</u> <u>2. Sociaal-culturele verschijnselen</u> <u>3. Politieke en juridische verschijnselen</u> <u>4. Historische tijd</u>

<p>MILIEUEDUCATIE</p> <p><u>2. Technologie</u> BASISINZICHTEN TECHNIEK</p> <p>TECHNISCH PROCES</p> <p>ATTITUDES</p> <p><u>3. Mens</u> IK EN MEZELF IK EN DE ANDER IK EN DE ANDEREN: IN GROEP</p>		<ul style="list-style-type: none"> - <i>Hygiëne</i> - <i>Veiligheid</i> <p>MILIEUEDUCATIE</p> <p><u>2. Technologie</u> BASISINZICHTEN TECHNIEK</p> <ul style="list-style-type: none"> <i>Constructieprincipes</i> <i>Energie</i> <i>Informatieverwerking</i> <p>TECHNISCH PROCES</p> <ul style="list-style-type: none"> <i>Definiëren van het technisch proces</i> <i>Plannen en voorbereiden van het technisch proces</i> <i>Uitvoeren van het technisch proces</i> <i>Evalueren van het technisch proces</i> <p>ATTITUDES</p>	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Gevaarsituaties herkennen</i> - <i>Veiligheid</i> <p>MENS</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Geurwaarnemingen</i> - <i>Smaakwaarnemingen</i> - <i>Tactiele waarnemingen</i> - <i>Auditieve waarnemingen</i> - <i>Visuele waarnemingen</i> <p>MILIEUEDUCATIE</p>	
--	--	--	---	--

<p><u>4. Maatschappij</u> SOCIAAL-ECONOMISCHE VERSCHIJNSELEN</p> <p>SOCIAAL-CULTURELE VERSCHIJNSELEN</p> <p>POLITIEKE EN JURIDISCHE VERSCHIJNSELEN</p> <p><u>5. Tijd</u> DAGELIJKSE TIJD</p> <p>HISTORISCHE TIJD</p> <p>ALGEMENE VAARDIGHEDEN TIJD</p> <p><u>6. Ruimte</u> ORIËNTATIE- EN KAARTVAARDIGHEID</p> <p>RUIMTEBELEVING</p>		<p><u>3. Maatschappij</u> SOCIAAL-ECONOMISCHE VERSCHIJNSELEN</p> <p><i>Beroepen</i></p> <p><i>Basisprincipes</i></p> <p><i>Welzijn</i></p> <p><i>Consument</i></p> <p><i>Vrijtijdsbesteding</i></p> <p>SOCIAAL-CULTURELE VERSCHIJNSELEN</p> <p><i>Gezinsvormen</i></p> <p><i>Samenleving</i></p> <p>POLITIEKE EN JURIDISCHE VERSCHIJNSELEN</p> <p>- <i>Rechten en plichten</i></p> <p>- <i>Organisatie</i></p> <p><u>4. Tijd</u> DAGELIJKSE TIJD</p> <p><i>Tijdsbesef</i></p> <p><i>Planning</i></p> <p>HISTORISCHE TIJD</p> <p><i>Ordening</i></p> <p>ALGEMENE VAARDIGHEDEN TIJD</p> <p><u>5. Ruimte</u> ORIËNTATIE- EN KAARTVAARDIGHEID</p> <p>- <i>Oriëntatie</i></p> <p>- <i>Kaartvaardigheid</i></p> <p>RUIMTEBELEVING</p>	<p><u>5. maatschappij</u> Openheid voor de omringende wereld</p> <p>Leefregels (andere volgorde)</p> <p><u>2. Tijd</u> TIJDSBEWUSTZIJN FUNCTIONELE TIJDSITUATIES TIJDSDUUR</p> <p><u>3. Ruimte</u> RUIMTEBELEVING RUIMTE ORDENING RUIMTE VOORSTELLEN Functioneel verplaatsen in de ruimte Lokaliseren in de ruimte</p>	
---	--	---	---	--

<p>RUIMTELIJKE ORDENING/ BEPaaldHEID</p> <p>ALGEMENE VAARDIGHEDEN RUIMTE VERKEER EN MOBILITEIT</p> <p><u>7. Bronnengebruik</u></p>		<p>RUIMTELIJKE ORDENING/ BEPaaldHEID</p> <p>ALGEMENE VAARDIGHEDEN RUIMTE VERKEER EN MOBILITEIT</p> <p><u>6. Bronnengebruik</u></p>	<p>4. Redzaamheid</p> <p>PERSOONLIJKE REDZAAMHEID</p> <p><i>Functionele onafhankelijkheid bij het naar toilet gaan</i></p> <p><i>Functionele onafhankelijkheid bij het eten en drinken en het bereiden van voedsel en drank</i></p> <p><i>Functionele onafhankelijkheid bij aan- en uitkleden en de zorg voor kleding</i></p> <p><i>Functionele onafhankelijkheid bij het zich wassen en verzorgen (hygiëne)</i></p> <p>HUISHOUDELIJKE REDZAAMHEID</p> <p><i>Functionele onafhankelijkheid bij het uitvoeren van huishoudelijke karweitjes</i></p> <p>MAATSCHAPPELIJKE REDZAAMHEID</p> <p><i>Functionele onafhankelijkheid bij het boodschappen doen of het winkelen</i></p> <p><i>Functionele onafhankelijkheid bij het telefoneren</i></p> <p><i>Functionele onafhankelijkheid in het verkeer</i></p>	
<p><u>Wiskunde</u></p>	<p><u>Wiskunde</u> <u>1. Voorbereidende wiskunde</u> WISKUNDIGE BEGRIPPEN</p>	<p><u>Wiskunde</u> <u>1. Voorbereidende wiskunde</u> WISKUNDIGE BEGRIPPEN</p>	<p><u>Functioneel rekenen</u> REKENTAALBEGRIPPEN IN FUNCTIONELE SITUATIES</p>	<p><u>Wiskunde</u> <u>Zie eindtermen gewoon onderwijs</u> <u>Zie ontwikkelingsdoelen andere types</u></p>

<p>1. Getallen BEGRIPSVORMING- WISKUNDETAAL- FEITENKENNIS</p> <p>PROCEDURES</p>	<p>GROEPEREN</p> <p>ORDENEN EN VERGELIJKEN</p> <p>VERBANDEN LEGGEN</p> <p>CONSERVATIE</p> <p>SYNTHETISEREN</p> <p>ANALYSEREN</p> <p>2. Getallen NATUURLIJKE GETALLEN <i>Begripsvorming – wiskunde taal – feitenkennis</i> - <i>Getalbegrip</i></p> <p>- <i>Notatiesysteem en positiestelsel</i></p> <p><i>Procedures</i> - <i>Bewerkingen</i></p> <p><i>Ontwikkelen van rekenstrategieën bij wiskunde met grote getallen</i></p> <p><i>Cijferalgoritmes bij optellen, aftrekken, vermenigvuldigen en delen</i></p>	<p>GROEPEREN</p> <p>ORDENEN EN VERGELIJKEN</p> <p>VERBANDEN LEGGEN</p> <p>CONSERVATIE</p> <p>SYNTHETISEREN</p> <p>ANALYSEREN</p> <p>2. Getallen NATUURLIJKE GETALLEN <i>Begripsvorming – wiskunde taal – feitenkennis</i> - <i>Getalbegrip</i></p> <p>Tellen Functie van de getallen</p> <p>- <i>Notatiesysteem en positiestelsel</i></p> <p><i>Procedures</i> - <i>Bewerkingen in context</i></p>	<p>TELLEN IN FUNCTIONELE SITUATIES</p> <p>HOEVEELHEDEN IN FUNCTIONELE SITUATIES</p> <p>INZICHT IN GETALLEN EN SYMBOLEN IN FUNCTIONELE SITUATIES</p> <p>REKENKUNDIGE BEWERKINGEN IN FUNCTIONELE SITUATIES</p> <p>FUNCTIONEEL GEBRUIK VAN GELD MEETVAARDIGHEDEN</p>	
--	---	---	---	--

<p><u>2. Meten</u> BEGRIPSVORMING- WISKUNDETAAL- FEITENKENNIS PROCEDURES</p>	<p>EENVOUDIGE BREUKEN DECIMALE GETALLEN PROCENTEN <i>Begripsvorming – wiskunde taal en feitenkennis</i> - <i>Inzicht in eenvoudige breuken vanuit een levensechte context</i> - <i>Inzicht in eenvoudige decimale getallen vanuit een levensechte context</i> - <i>Inzicht in eenvoudige procenten vanuit een levensechte context</i> - <i>Verhoudingen tussen breuken, decimalen en procenten</i> <i>Procedures</i> - <i>Bewerkingen met eenvoudige breuken in zinvolle contexten</i> - <i>Bewerkingen met eenvoudige decimale getallen in zinvolle contexten</i> - <i>Bewerkingen met eenvoudige procenten in zinvolle contexten</i></p> <p>SCHATTEND REKENEN ZAKREKENMACHINE COMPENSATIEVAARDIGHEDEN</p> <p><u>3. Meten</u> <i>Begripsvorming – wiskunde taal - feitenkennis</i></p> <p>METEN EN MAATEENHEDEN VANUIT EEN LEVENSECHTE CONTEXT</p>	<p>EENVOUDIGE BREUKEN DECIMALE GETALLEN PROCENTEN <i>Begripsvorming – wiskunde taal - feitenkennis</i> - <i>Inzicht in eenvoudige breuken vanuit een levensechte context</i> - <i>Inzicht in eenvoudige decimale getallen vanuit een levensechte context</i> - <i>Inzicht in eenvoudige procenten vanuit een levensechte context</i></p> <p><i>Procedures</i></p> <p>SCHATTEND REKENEN ZAKREKENMACHINE</p> <p><u>3. Meten</u> <i>Begripsvorming – wiskunde taal – feitenkennis</i></p> <p>METEN EN MAATEENHEDEN VANUIT EEN LEVENSECHTE CONTEXT</p>		
---	---	--	--	--

<p>3. Meetkunde BEGRIPSVORMING- WISKUNDETAAL- FEITENKENNIS</p>	<p>HERLEIDINGEN VANUIT EEN LEVENSECHTE CONTEXT <i>Procedures</i></p> <p>LENGTEMATEN VANUIT EEN REALISTISCHE CONTEXT</p> <p>OPPERVLAKTEMATEN VANUIT EEN REALISTISCHE CONTEXT</p> <p>INHOUDSMATEN VANUIT EEN REALISTISCHE CONTEXT</p> <p>GEWICHTSMATEN VANUIT EEN REALISTISCHE CONTEXT</p> <p>GELD VANUIT EEN REALISTISCHE CONTEXT</p> <p>TEMPERATUURSMATEN VANUIT EEN REALISTISCHE CONTEXT</p> <p>HOEKGROOTTE VANUIT EEN REALISTISCHE CONTEXT</p> <p>SCHATTEND METEN VANUIT EEN REALISTISCHE CONTEXT</p> <p>4. Meetkunde <i>Begripsvorming, wiskunde taal- feitenkennis</i></p>	<p>HERLEIDINGEN VANUIT EEN LEVENSECHTE CONTEXT <i>Procedures</i></p> <p>LENGTEMATEN VANUIT EEN REALISTISCHE CONTEXT (andere volgorde)</p> <p>OPPERVLAKTEMATEN VANUIT EEN REALISTISCHE CONTEXT (andere volgorde)</p> <p>INHOUDSMATEN VANUIT EEN REALISTISCHE CONTEXT (andere volgorde)</p> <p>GEWICHTSMATEN VANUIT EEN REALISTISCHE CONTEXT (andere volgorde)</p> <p>GELD VANUIT EEN REALISTISCHE CONTEXT</p> <p>TEMPERATUURSMATEN VANUIT EEN REALISTISCHE CONTEXT</p> <p>TIJDSMATEN VANUIT EEN REALISTISCHE CONTEXT</p> <p>SCHATTEND METEN VANUIT EEN REALISTISCHE CONTEXT</p> <p>4. Meetkunde <i>Begripsvorming – wiskunde taal – feitenkennis procedures</i></p>		
---	---	---	--	--

<p>PROCEDURES</p> <p><u>4. Strategieën en probleemoplossende vaardigheden</u> <u>5. Attitudes</u></p> <p><u>Informatie- en communicatietechnologie (ICT)</u></p> <p>8 eindtermen</p>	<p>MEETKUNDE EN GLOBALE WAARNEMING</p> <p>MEETKUNDIGE ORIËNTATIE</p> <p>VORMKENMERKEN</p> <p>MEETKUNDE: TEKENEN EN BOUWEN</p> <p><u>5. Strategieën en probleemoplossende vaardigheden</u></p> <p><u>6. Attitudes</u></p> <p><u>Informatie- en communicatietechnologie (ICT zie gewoon onderwijs</u></p>	<p>MEETKUNDE EN GLOBALE WAARNEMING</p> <p>MEETKUNDIGE ORIËNTATIE</p> <p>MEETKUNDE: TEKENEN EN BOUWEN</p> <p><u>5. Strategieën en probleemoplossende vaardigheden</u></p> <p><u>6. Attitudes</u></p> <p><u>Informatie- en communicatietechnologie (ICT</u></p> <p>8 dezelfde ontwikkelingsdoelen</p>	<p><u>Informatie- en communicatietechnologie (ICT</u></p> <p>8 dezelfde ontwikkelingsdoelen</p>	<p><u>Informatie- en communicatietechnologie (ICT</u> <u>Zie gewoon onderwijs</u></p>
--	---	---	---	---